

ROCZNIK

RYMANOWA ZDROJU

STOWARZYSZENIE PRZYJACIÓŁ RYMANOWA ZDROJU

2003
TOM VIII

FOT-ART'94

Józef Rak

KURIERZY BESKIDZCY W OKRESIE OKUPACJI NIEMIECKIEJ 1939-1945

Rymanów w latach II wojny światowej odegrał ważną rolę w dziejach ruchu oporu. Z racji przygranicznego położenia przez Rymanów właśnie przebiegały trasy kurierskie utrzymujące łączność polskiego rządu na obczyźnie z ruchem oporu w kraju. Pierwsza trasa nosiła kryptonim „Jaga” i została utworzona w całości przez kurierów bazy „Romek” w Budapeszcie, funkcjonowała bardzo sprawnie do połowy 1942 roku, kiedy została przeorganizowana na dwustronną trasę sztafetową o kryptonimie „Kora”. Wtedy też znacznie wzrosła rola Rymanowa, który nie tylko pełnił funkcję miejsca zakwaterowania i odpoczynku kurierów wyruszających w drogę do Krakowa, Warszawy, czy z powrotem do Budapesztu, ale stał się punktem wymiany i przekazywania poczty. Tym trudnym i bardzo odpowiedzialnym zadaniem kierował Józef Rak, zarządca majątku Potockich, mający z tego tytułu dobre kontakty z Niemcami, których obłaskawiał różnymi sposobami. Kilka lat temu Pan Józef Rak, mieszkający w Warszawie, napisał krótkie wspomnienia, które przesłał 54 Drużynie Harcerskiej z Sanoka, noszącej zaszczytne imię Beskidzkich Kurierów ZWZ-AK. Zamieszczamy poniżej wspomnienia Pana Raka mając nadzieję, że zainteresują one czytelników. Zwracamy się jednocześnie z prośbą do starszych mieszkańców Rymanowa, którzy znali Pana Józefa Raka, aby zechcieli podzielić się swoimi wspomnieniami.

Krystyna Chowaniec

Początków zagranicznego ruchu niepodległościowego ZWZ-AK w okresie okupacji niemieckiej należy szukać jeszcze w 1939 roku, kiedy to Sztab Zwycięstwa Polski (SZP) powołał do życia komórkę, która początkowo miała przygotować kurierów Komendanta Głównego i ekspedycję zagraniczną.

Komórką tą kierowała Emilia Malessa ps. „Marcysia”. Komórka ta z czasem uległa szybkiemu rozrostowi.

W jesieni 1939 roku przy Sztapie SZP powstał Oddział V, który miał za zadanie między innymi utrzymanie łączności. Szefem tego Oddziału był ówczesny płk dypl. Stefan Rowecki ps. „Grot”. Oddział ten miał kilka pododdziałów, a jednym z nich była Komórka Łączności Zagranicznej. Rozwój tej komórki nastąpił w latach 1940/41. W lipcu 1940 r. prace związane z organizowaniem i utrzymaniem łączności z władzami i Naczelnym Dowództwem na emigracji, przejęła odrębna komórka, przemianowana w lipcu tegoż roku na Samodzielny Wydział Zagranicznej Komendy Głównej ZWZ-AK. Komórka ta w różnych okresach czasu posługiwała się kryptonimami: „Zenobia”, „Żałoga” a ostatnio „Zagroda”.

Komórka ta dzieliła się na dwa wydziały: wewnętrzny i zewnętrzny. Ten ostatni miał trzy referaty dotyczą-

ce odcinków: południowego, zachodniego i północnego. Każdy z tych referatów posiadał kierownika, który był odpowiedzialny za funkcjonowanie trasy.

Kierownikiem Wydziału Łączności Zagranicznej była najpierw Emilia Malessa ps. „Marcysia”, która funkcje te pełniła do momentu rozwiązania AK rozkazem generała Okulickiego dnia 19 stycznia 1945 roku. W dziale zewnętrznym funkcje zastępcy pełnił Tadeusz Niebalski ps. „Seweryn”, a po nim Elżbieta Zawacka ps. „ZO”. Głównym kierunkiem łączności lądowej AK był kierunek południowy przez Słowację, Węgry, do Paryża i Londynu.

Powstałe w kraju organizacje konspiracyjne, obok Centrali Komendy Głównej AK, same wszczyły budowę własnych tras kurierskich z kraju przez Karpaty, Słowację na Węgry.

Początkowe trasy przerzutów kurierskich zostały zorganizowane przez utworzoną dnia 23 września 1940 roku w Krakowie Organizację Orła Białego. Organizacja ta powołała cztery punkty przejściowe dla kurierów: Nowy Targ, Nowy Sącz, Poprad i Sanok. Ten ostatni kierowany był przez Aleksandra Rybickiego ps. „Jacek”. Wobec wynikającej z tej pracy wsypy i aresztowań, scentralizowane agendy terenowe obszaru Krakowsko-Śląskie-

go i Komendy Głównej ZWZ-AK wykorzystywały do świadczenia kurierów wielokrotnie przechodzących na trasie Kraj – Budapeszt.

W lipcu 1940 roku utworzono w ramach Wydziału Łączności odcinek „Południe”, którym kierował A. Smolikowski ps. „Rafał”, „Kotwica”. Najważniejszym osiągnięciem było złączenie w jedną całość agend Komendy Kraków i Komendy Głównej, oraz ścisła współpraca z Bazą w Budapeszcie.

W lipcu 1940 roku w ramach zarządzanej reorganizacji systemu łączności kurierskiej podzielono południową granicę Polski na cztery pododcinki:

1. Nowy Targ
2. Nowy Sącz
3. Jasło
4. Sanok

W rejonie Sanoka o kryptonimie „Bronisława” kierownikiem punktu przerzutowego był Aleksander Rybicki ps. „Jacek”. Na każdym z tych pododcinków rozbudowano funkcjonujące trasy i stworzono nowe, oparte na systemie sztafetowym. Ważną funkcję we właściwym działaniu systemu sztafetowego odgrywała harmonijna współpraca w tym zakresie Kraj – Baza Budapeszt.

Nad utrzymaniem łączności Bazy z Krajem czuwał referent Bazy. Funkcję tę sprawowali kolejno: kpt. Wincenty Majewski ps. „Redaktor”, Franciszek Mazurkiewicz ps. „Korday” i inni. System dróg łączności kurierskiej z Kraju, jeśli chodzi o pododcinek Sanok, był następujący. Uruchomiono tutaj trasę „Las” wiodącą z Sanoka przez Baligród, Żubracze, Takeesany na Słowację i Ungwar na Węgrzech i dalej do Budapesztu. Funkcjonowała ona od roku 1940 do początku 1942 roku. Obsługiwali ją kurierzy: Zofia Wilk, Stefan Grzyb ps. „Zdrowie”, „Adam”, Kazimierz Sołtyś ps. „Kazik”, Halina Żurawska ps. „Heniek”, Zbigniew Danczyszyn i Antoni Szczudlik. Trasą tą przeszedł do Kraju w grudniu 1940 roku emisariusz Centrali płk. dypl. K. Iranek Osmecki ps. „Antoni”.

Rozbicie obszaru Krakowsko-Śląskiego ZWZ-AK w 1941 r. zmusiło Komendę Główną AK do przeniesienia Kierownictwa odcinka „Południe” do Warszawy w 1942 roku. Kierownikiem tego odcinka został Wiesław Laskowski ps. „Sławek”, który odcinkiem tym kierował do aresztowania w dniu 6 marca 1944 roku. Później został zamordowany przez Gestapo w Al. Szucha. Jego zastępcą był Tadeusz Deubel ps. „Janusz”. Aresztowany został w lipcu i zastąpiony przez Antoniego Lasotę ps. „Antoni”.

Wiesław Laskowski przeorganizował dotychczasową strukturę odcinka „Południe” przez podzielenie go na dwa odcinki: a to „Szarotkę” (rejon nowotarski i częściowo nowosądecki) i „Szyb” (rejon dawnej „Bronisła-

wy” do Lwowa). Kierownikiem „Szarotki” został Andrzej Łukaszewski ps. „Jan”. Kierownikiem „Szybu” była Janina Wojakowska ps. „Jasia”.

W latach 1941 – 1944 nastąpił dalszy rozwój łączności kurierskiej na odcinku „Południe”. Dużą w tym zasługą „Sławka”, wielokrotnego emisariusza do Budapesztu.

W latach 1941/42 przeorganizowano trasę „Jaga” w ten sposób, iż powołano nową trasę „Kora”. Kierownikiem jej został Józef Rak ps. „Korab”, a obsługiwali ją Jan Łożański ps. „Orzeł” – najbardziej zasłużony kurier, Ewa Korczyńska ps. „Ewa”, J. Tańska – Kwapińska ps. „Czarna”, Jan Kaprusiak ps. „Ikar”, Janina Wojakowska ps. „Jasia”, Janina Kędzior ps. „Joanna”, Regina Laskowska ps. „Rena” i Walerian Zawada.

Trasa prowadziła z Warszawy przez Rymanów Zdrój w kierunku Słowacji i Węgier. Punktem wymiany kurierów i poczty była w Rymanowie Zdroju willa „Nagłowice”.

W willi tej przez całą okupację niemiecką znajdowała się kwatera Inspektora Armii Krajowej. Był nim Łukasz Switalski ps. „Mikołaj”, któremu podlegały wszystkie oddziały AK. na terenie powiatów: krośnieńskiego, jasielskiego, brzozowskiego, sanockiego i leskiego.

W maju 1944 roku Gestapo zorganizowało wielką obławę celem ujęcia Józefa Raka ps. „Korab”, który wówczas pełnił funkcję kierownika trasy „Kora”. Po nieudanej obławie Józef Rak został przeniesiony do Podokręgu Rzeszowskiego AK, do dyspozycji Komendanta tegoż Podokręgu generała dr-a Kazimierza Putka.

Prawie wszyscy kurierzy z trasy „Kora” odznaczani zostali Krzyżami Walecznych, a Jan Łożański – Krzyżem *Virtuti Militari*.

Przedmiotem działalności kurierów łączności zagranicznej było przewożenie poczty (rozkazy, meldunki, sprawozdania, pieniądze, czasem broń) i konwojowanie emisariuszy, oraz przeprowadzanie osób ściganych przez Gestapo.

Powyższe informacje zostały zebrane na podstawie posiadanych informacji oraz materiałów zawartych w książce Heleny Rudzińskiej pt. „Łączność zagraniczna Komendy Głównej Armii Krajowej 1939-1944 odcinek Południe”, a ponadto na podstawie danych zawartych w miesięczniku „Kultura – Oświata – Nauka”, lipiec i sierpień 1989 r. Pierwsza książka została wydana przez Uniwersytet Katolicki w Lublinie, zaś miesięcznik przez PAX.

Zestawienie powyższe zostało wykonane na prośbę 54 Drużyny Harcerskiej przy Szkole Podstawowej nr 7 w Sanoku, która nosi imię „Kurierów Beskidzkich”.

Opracował i zestawił mgr Józef Rak